

ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ : Ν. ΒΑΒΑΤΣΙΚΛΗ

ΚΟΜΟΤΗΝΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ: **ΜΑΙΡΗ ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗ**, Φιλολόγος, Δρ. Αρχαιολογίας
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: **ΒΑΛΙΑ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ**

*Ο λαός της Κομοτηνής και μαζί του όλος ο θρακικός ελληνισμός μετέχουν και φέτος με ενθουσιασμό στον εορτασμό της επετείου των **Ελευθερίων** και της ενσωμάτωσης της Θράκης στον εθνικό κορμό της Ελλάδος. Γιορτάζουμε όλοι και υποκλινόμαστε με σεβασμό και υπερηφάνεια στον θρίαμβο των συντελεστών της εθνικής μας ανάστασης.*

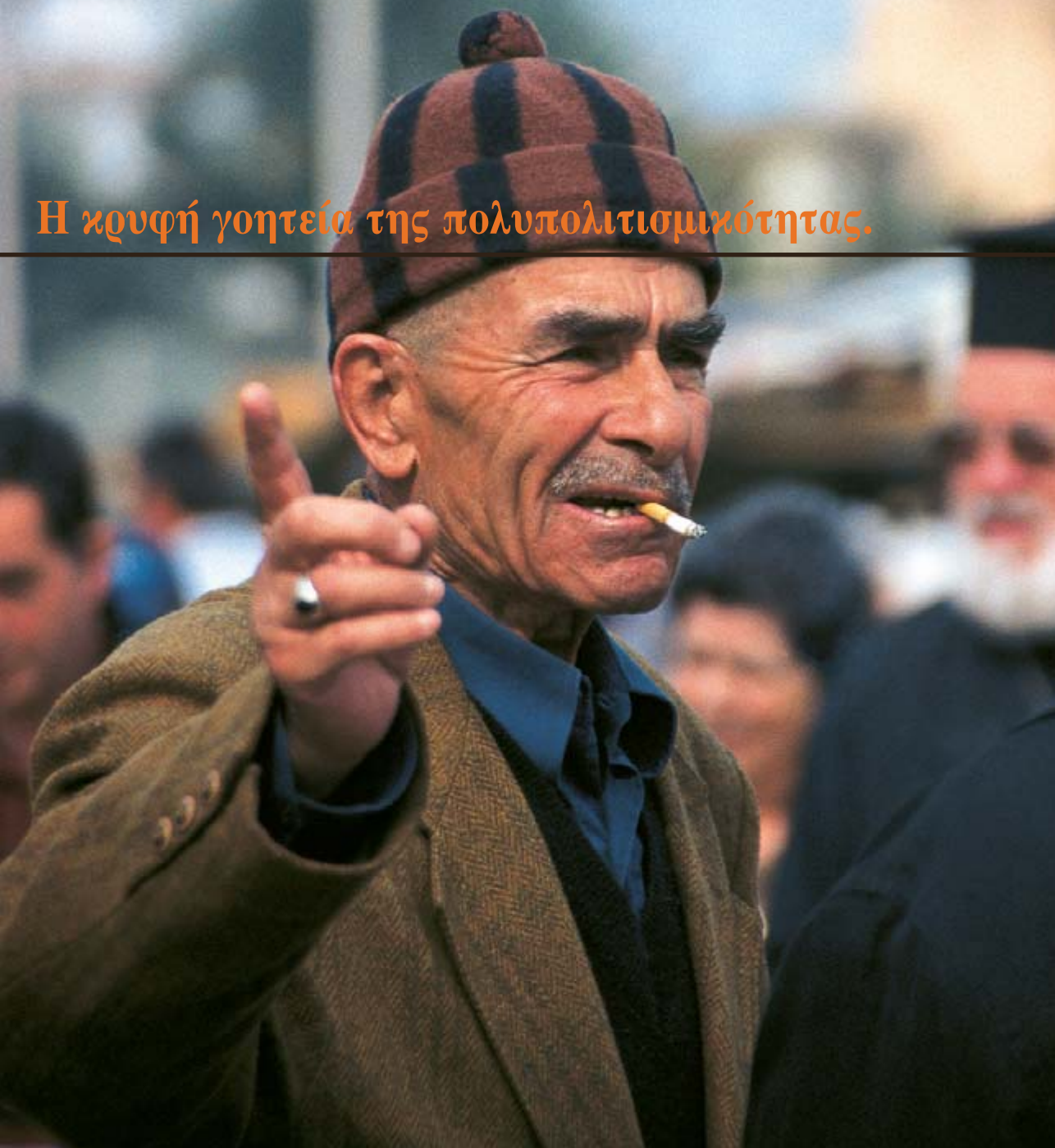
*... Τα πρόσωπα όλων μας λαμπυρίζουν ακόμα μια φορά σήμερα από το φως και τη χαρά της ελευθερίας που έλαμψε στις **14 Μαΐου 1920** και για το λαό της Θράκης.*

(Απόσπασμα από το μήνυμα του Δημάρχου Κομοτηνής κ. Τάσου Βαβατσικλή για τα Ελευθέρια της Θράκης).

Το να γνωρίζεις μια πόλη τις μέρες που γιορτάζει την επέτειο της ανάκτησης του μεγαλύτερου αγαθού, της ελευθερίας, είναι αναμφίβολα πολύ ευχάριστο, θα μπορούσα μάλιστα να πω πως είναι καλοτυχία. Βρέθηκα στην Κομοτηνή καλεσμένη του δημάρχου της, **Τάσου Βαβατσικλή**. Επέμενε έντονα να παρευρεθώ στις εκδηλώσεις των "**Ελευθερίων Θράκης**", που γίνονται

για να γιορταστεί η ενσωμάτωση της Θράκης με την Ελλάδα στις 14 Μαΐου 1920 και δεν είχε άδικο, γιατί γνώρισα την πόλη, τη φυσιογνωμία και την ιστορία της παρακολουθώντας μαζί με τους κατοίκους της την έπαρση της ιστορικής σημαίας, την υποδοχή της ιεράς εικόνας της Θεομήτορος από την ιερά Μονή **Φανερωμένης Βαθυρούακος**, τη λαμπρή παρέλαση, τη διεθνή έκθεση φωτογραφίας "**Ομάδες με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες**", τη διεθνή μουσικο-

Η κρυφή γοητεία της πολυπολιτισμικότητας.

Μια μέρα πριν με είχε προτρέψει κατά την παραμονή μου στην Κομοτηνή να κλείσω τα αυτιά στις διάφορες φήμες και να ανοίξω τα μάτια, κυρίως τα μάτια της ψυχής, για να δω το πώς συμβιώνει ένας χριστιανός με έναν μουσουλμάνο, τι τους συνδέει και κυρίως το πού πάνε οι σχέσεις τους.

**Ξεκούραση στο παγκάκι της πολυσύχναστης, πολύβουης και πολύχρωμης κεντρικής πλατείας της πόλης. (Επάνω)
Νεαρές αθίγγανες στον "τενεκέ μαχαλά".**

χορευτική βραδιά στην οποία συμμετείχαν συγκροτήματα από τη Σερβία, την Τουρκία, τη Ν. Αφρική, την Κομοτηνή και τα Χανιά της Κρήτης αλλά και τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του διεθνώς αναγνωρισμένου ως μεγίστου μαθηματικού των νεοτέρων χρόνων **Κ. Καραθεοδωρή**.

Δυστυχώς δεν είχα το χρόνο να παρακολουθήσω όλες τις εκδηλώσεις των "Ελευθερίων Θράκης" που, ας σημειωθεί, ξεκίνησαν το 1962 με πρωτοβουλία του **Μορφωτικού Συλλόγου Κομοτηνής**. Το πρόγραμμα των φετινών "Ελευθερίων Θράκης", πολυδιάστατο και πολυποίκιλο, άνοιξε την *Κυριακή 2 Μαΐου 2004* κι

έκλεισε την *Κυριακή 30 Μαΐου 2004*. Είκοσι οκτώ ημέρες γεμάτες με δρώμενα μουσικά και αθλητικά, με εκθέσεις ζωγραφικής και φωτογραφίας, με θεατρικές παραστάσεις και κινηματογραφικές προβολές, με παρουσιάσεις βιβλίων και ποιητικές βραδιές, δηλαδή με εκδηλώσεις που ερεθίζουν το πνεύμα, καλλιεργούν την ψυχή, ασκούν το σώμα και προωθούν τον πολιτισμό της πολύμορφης πόλης.

Για τα ελληνικά δεδομένα δεν υπάρχει, νομίζω, καλύτερη περιήπωση μελέτης της "**πολυπολιτισμικότητας**" (η λέξη αποτελεί μεταφρ. δάνειο, απόδοση στην ελλ. του αγγλ. multicultural) από την πόλη της Κομοτηνής. Μάλιστα η πολυπολιτισμικότητά της δεν είναι γέννημα των τελευταίων αιώνων και δεν είναι προϊόν σημερινών συνθηκών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών ή άλλων. Έλληνες ορθόδοξοι χριστιανοί, μουσουλμάνοι, καθολικοί, Αρμένιοι, Ισραηλίτες συμβίωναν εδώ και αιώνες στην ίδια πόλη βιώνοντας ο καθένας τη δική του κουλτούρα και δημιουργώντας το δικό του πολιτισμό. "*Σήμερα ως ενιαίο σύνολο Ελλήνων πολιτών, χριστιανοί, μουσουλμάνοι, Πόντιοι, Θρακιώτες, Θεσσαλοί, Μωραΐτες, Κρητικοί, Κωνσταντινουπολίτες, Ηπειρώτες, συνθέτουμε το πρόσωπο του νεοθρακιώτη Έλληνα, του δημοκράτη, του αγωνιστή, του λόγιου και του ξωμάχου της εργατικής και αγροτικής πόλης*" θα πει με έκδηλη περηφάνια και συγκινητικό πατριωτισμό ο Τάσος Βαβατσικλής στον πανηγυρικό λόγο που εκφώνησε στην επίσημη δοξολογία για την 14η Μαΐου. Μια μέρα πριν με είχε προτρέψει κατά την παραμονή μου στην Κομοτηνή να κλείσω τα αυτιά στις διάφορες φήμες και να ανοίξω τα μάτια, **κυρίως τα μάτια της ψυχής**, για να δω το πώς συμβιώνει ένας χριστιανός με έναν μουσουλμάνο, τι τους συνδέει και κυρίως το πού πάνε οι σχέσεις τους. Και το έκανα. Επέλεξα να γνωρίσω την πόλη και τον ιδιαίτερό της χαρακτήρα συμμετέχοντας στις εκδηλώσεις της και συνδιασκεδάζοντας με τους πολίτες της. Γεύτηκα μαζί τους τα εκλεκτά της κρέατα σε φαγητά ωραιότατα (συνεχώς

Η Ελληνική Αστική Σχολή Ν. Τσανακλή. Το εντυπωσιακό οικοδόμημα της τελευταίας περιόδου του εκλεκτισμού στέγαζε μέχρι πριν από λίγα χρόνια την Πρυτανεία του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης.

μνημονεύω τον υπέροχο καβουρμά που έφαγα στο Τουριστικό Περίπτερο Νυμφαίας και το μαγειρευτό μοσχαράκι με σπανάκι που δοκίμασα στο κλασικό εστιατόριο "Τ' Αδέλφια"). Απόλαυσα μαζί τους τον περίφημο "ισμαρικό οίνο" που φέρνει γλυκιά ζάλη, τον αρωματικό καφέ που τον συνόδευσα με το ονομαστό "σουτζούκ λουκούμ" και τη "Βεργίνα", την εξαιρετική ντόπια μπύρα που πάει θανμάσια με τα λιπεράτα στραγάλια, τα οποία μόνον εδώ γνωρίζουν να τα φτιάχνουν τόσο καλά.

Περιδιάβασα μαζί τους τις πολύχρωμες αγορές, τα γραφικά σοκάκια στους μουσουλμανικούς μαχαλάδες, τις προσφυγικές συνοικίες, οι οποίες έχουν αλλάξει ύφος, αν και κάπου-κάπου ξεφεύγει κάποιο από εκείνα τα χαρακτηριστικά προσφυγικά σπίτια που προκαλούν νοσταλγία στους ντόπιους.

Μπήκα σε αναπαλαιωμένα αρχοντικά, αυτά που έστησε με περηφάνια η αστική τάξη τον 19ο αι., σε εκκλησιές και σε τζαμιά. Ένωσα την αγωνία για την ανάπτυξη που έχει κυριεύσει και τους χριστιανούς και τους μουσουλ-

μάνους, κάτι που φαίνεται ιδιαίτερα σε εκείνα τα "θεριά" που σηκώνονται δίπλα σε ταπεινά σπιτάκια και σε αυλίτσες παστρικάς ή δίπλα σε σπιτία κρυμμένα πίσω από ψηλούς μαντρότοιχους, κυρίως όμως φαίνεται στο "Κοσμοπόλις", το εμπορικό πολυσυγκρότημα και πολυκινηματογράφο, την μάλλον υπερσύγχρονη εκδοχή της "νέας πόλης του κόσμου" που δημιούργησε η ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ, η θυγατρική εταιρεία της Κτηματικής Τράπεζας, εκεί όπου κάποτε απλώνονταν οι μπαξέδες των νοικοκυρτών Κομοτηναιών.

Ένωσα όμως και την αγωνία των πνευματικών ανθρώπων της, των ευαισθητοποιημένων ταγών της και των καλλιεργημένων πολιτών της να περισώσουν ό,τι απέμεινε από όλα όσα συνιστούσαν κάποτε την ταυτότητα της πόλης. Φαίνεται όμως πως η ανάπτυξη έχει ξεφύγει με ταχύτητα ανάλογη μ' αυτή που αναπτύσσει κανείς ερχόμενος στην πόλη οδικώς ακολουθώντας την περίφημη **Εγνατία Οδό**, που είναι ένας από τους βασικότερους παράγοντες της αλματώδους ανάπτυξης της πόλης τα τελευταία

Το Ξενοδοχείο “ΑΣΤΟΡΙΑ” στην κεντρική πλατεία της Κομοτηνής, την πλατεία Ειρήνης. Αρκετοί δρόμοι της πόλης διατηρούν ακόμα τη γοητεία του παρελθόντος. (Κάτω)

χρόνια. Μήπως και στο παρελθόν η παλαιά Εγνατία Οδός, ο μεγαλύτερος δρόμος που συνέδεε το Δυρράχιο με το Βυζάντιο (800 χλμ. περίπου), δεν συνέβαλλε στην ταχεία ανάπτυξη των πόλεων της Θράκης των ρωμαϊκών χρόνων; Τμήματα της βαρυσήμαντης οδικής αρτηρίας που ήταν "βεβηματισμένη κατά μίλιον και κατεστηλωμένη μέχρι Κυψέλων και Έβρου", όπως μας πληροφορεί ο γεωγράφος Στράβων (VII, 4), διατηρούνται ακόμη και σήμερα σε ορισμένα σημεία του νομού Ροδότης, όπως και στον γειτονικό νομό Έβρου.

Έφθασα στην Κομοτηνή οδικώς (απέχει δυόμισι ώρες περίπου από τη Θεσσαλονίκη). Η μακρά λεωφόρος που με οδήγησε στο κέντρο της πόλης φέρει τα ονόματα Υψηλάν-

του, Δημοκρίτου, Ορφέως και Δημοκρατίας. Η δημιουργία της σήμανε και το τέλος μιας πόλης πολύ διαφορετικής από ό,τι είναι σήμερα. Κάτω από τη λεωφόρο υπάρχει η κοίτη του Μπουκλουτζά, του ορμητικού κι ατίθασου άλλοτε χειμάρρου, που χώριζε την πόλη σε δύο τμήματα, το βόρειο που ήταν και το παλαιότερο και το νότιο, το νεότερο, που διαμορφώθηκε μετά την καταστροφή του '22 και την έλευση χιλιάδων Θρακιωτών, Ποντίων, Μικρασιατών και Ανατολικορωμιωτών προσφύγων. Η επικάλυψη της κοίτης του Μπουκλουτζά έγινε το 1970. "Μαζί με την κοίτη του Μπουκλουτζά θάφτηκε και το παρελθόν της πόλης, η οποία ακολουθώντας το ρεύμα του "εξευρωπαϊσμού" απέβαλε όλα τα παραδοσιακά της

στοιχεία και ιδιαίτερα τις ανατολίτικες επιρροές. Μαζί με τα λιθόστρωτα δρομάκια χάνεται οριστικά και η ανάμνηση της άλλης Κομοτηνής, της άγνωστης στους νεότερους, με τη σκεπαστή αγορά, τα παλιά χάνια, τα λουτρά, τα βυρσοδεψεία και τις παραδοσιακές κοινωνικές σχέσεις. Εξαφανίσθηκαν για πάντα οι παραμυθένιοι κήποι που συνάντησε ο περιηγητής Εβλιγιά Τσελεμπί (17ος αι.) και που σώζονταν μέχρι πριν λίγες δεκαετίες" διαβάζω στον ενδιαφέροντα οδηγό για την Κομοτηνή και την περιφέρειά της του **Αντ. Λιάπη**.

Τα ίδια περίπου θα πει και ο βαθύτατα ευαισθητοποιημένος τραγουδοποιός **Θανάσης Γκαϊφύλλιας** που έχει μεν γενέτειρα το Σουφλί αλλά νιώθει πατρίδα του την Κομοτηνή, αφού

σ' αυτή την πόλη συνειδητοποίησε τον κόσμο. "Η πόλη ήταν εντελώς διαφορετική από σήμερα. Καταρχάς ήταν μια κλειστή πόλη (βοηθούσε σ' αυτό και το πολύ κακό οδικό δίκτυο), μια πόλη περιχαρακωμένη στα σύνορά της, φιλόξενη όμως και πολύ, πολύ ξεχωριστή σε σχέση με άλλες ελληνικές πόλεις, γιατί μπορούσε, λόγω της ζώσας Ανατολής, να βιώνει ταυτόχρονα τον 18ο, 19ο και 20ο αι. και να βλέπει μπροστά προς τον 21ο αι. Αυτά που συνέβαιναν εδώ, δεν συνέβαιναν στην υπό-

λοιπη Ελλάδα. Ο τρόπος λειτουργίας της πόλης και ο κοινωνικός και ο οικονομικός ήταν μοναδικός. Κάθε Τρίτη κατέβαιναν από τον ορεινό όγκο της Ροδότης οι Πομάκοι κουβαλώντας τα προϊόντα τους, συνήθως αγροτικά, για να τα πουλήσουν και να αγοράσουν όσα χρειαζόνταν οι ίδιοι και οι οικογένειές τους, έτσι κάθε Τρίτη η πόλη γινόταν διπλάσια".

Το **Παζάρι της Τρίτης** αποτελεί, αναμφίβολα, ιδιαίτερο πολιτιστικό στοιχείο της Κομοτηνής. Τελείται αδιάλειπτα από την εποχή της Τουρκοκρατίας, είναι δε ο κατεξοχήν χώρος όπου μπορεί κανείς να δει τι σημαίνει πολυπολιτισμικότητα. Ένα απέραντο μωσαϊκό ανθρώπων, χριστιανών, τουρκογενών μουσουλμάνων, Ρομά (αθίγγανων), Πομάκων και αλβινο-

Χαρακτηριστικές σκηνές από το παζάρι της Τρίτης, που γίνεται στην προέκταση της οδού Δημοκρατίας.

στούντων από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης συναντιούνται και είναι η αγορά (συνάθροιση) αυτή πανδαισία χρωμάτων, γλωσσών, ενδυμάτων, γεύσεων και προϊόντων. Η εικόνα που ο Εβλιγιά Τσελεμπί είδε κάποια Τρίτη στην Κομοτηνή (*Γκιουμουλτζίνα* τουρκικά) και πολύ ποιητικά σημείωσε στο ημερολόγιό του πως αντίκρισε μια "ζώσα εικόνα απέραντου ωκεανού ανθρώπινου γένους" δεν απέχει απ' αυτό που αντικρίζει και ο σημερινός περιηγητής. Διαφέρει μόνον ο τόπος της αγοράς, σήμερα το παζάρι τελείται στην προέκταση της οδού Δημοκρατίας. Ο επισκέπτης της Κομοτηνής πρέπει να επιδιώξει να βυθιστεί

πανεράκια που πλέκουν οι "Ρομά".

Ας επιστρέψω όμως πίσω, στην Πέμπτη 13 Μαΐου, τότε που έφθασα δηλαδή στην Κομοτηνή. 10.30 το πρωί σύμφωνα με το πρόγραμμα των εκδηλώσεων έγινε η επίσημη έπαρση της ιστορικής σημαίας της πόλης από τον πρώτο πολίτη της, το δήμαρχο Τάσο Βαβατσικλή, παρουσία πολιτικών, θρησκευτικών και στρατιωτικών αρχών. Συμμετείχαν η XXI Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία, τιμητικό στρατιωτικό άγημα και μαθητές από διάφορα σχολεία της πόλης. Δεμένη απόλυτα με τη νεότερη ιστορία της Κομοτηνής, που αξίζει κάθε Έλληνας να γνωρίζει, είναι η σημαία της πόλης, η οποία

Η ιστορική σημαία της Κομοτηνής. Φυλάσσεται στην αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου στο Δημαρχείο της πόλης.

στην πλημυρίδα των εικόνων, των ήχων, των οσμών και των γεύσεων που δρουν καταλυτικά στις αισθήσεις. Το καλύτερο μάλιστα θα ήταν να κλείσει, όπως εγώ, με βόλτα στο παζάρι την επίσκεψή του στην πόλη. Θα νιώσει πλήρης, μιας κι αυτό που ήθελε να αναζητήσει στην πρωτεύουσα της Ροδόπης θα το βρει πλούσιο κι αυθεντικό στη λαϊκή αγορά της Τρίτης. Επιπλέον θα έχει τη δυνατότητα να πάρει μαζί του φρεσκοκόπτα φρούτα και λαχανικά, εξαιρετικούς ξηρούς καρπούς, διάφορα είδη λουκουμιών καθώς και καλαθάκια και

φυλάσσεται μέσα σε προθήκη στην αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου στο Δημαρχείο. Ο χρόνος και η ταλαιπωρία έχουν αφήσει ανεξίτηλα σημάδια πάνω της, γι' αυτό και στις παρελάσεις χρησιμοποιείται αντίγραφο της.

Πρόκειται για τη σημαία που δημιούργησαν με αγωνία, πατριωτισμό και άφραστη καλλιτεχνική διάθεση, μέσα σε μια νύχτα, οι κυρίες και οι δεσποινίδες της **Φιλοπτώχου Αδελφότητας**, για να γίνει το σύμβολο της ελεύθερης πια, μετά από πεντακόσια πενήντα χρόνια τουρκικής κυριαρχίας, πόλης. Το ξημέρωμα της **14ης Ιουλίου 1913** ήταν το πιο γλυκό ξημέρωμα για τους κατοίκους της Κομοτηνής.

Ήταν ένα ξημέρωμα λευτεριάς. Η ημερομηνία αυτή κεντήθηκε με συγκίνηση και λευκή μεταξωτή κλωστή πάνω στη σημαία που, όπως γράφει και ο Αντ. Λιάπης στον οδηγό του, "*έμελλε από τότε να ακολουθήσει τις περιπέτειες των κατοίκων της πόλης*". Γιατί οι αγώνες και τα βάσανα δεν σταμάτησαν. Την τουρκική κυριαρχία ακολούθησε η βουλγαρική, αποτέλεσμα της υπογραφής της **Συνθήκης του Βουκουρεστίου** (28 Ιουλίου 1913) που παραχωρούσε τη Δυτική Θράκη στη Βουλγαρία, για να έχει διέξοδο στο Αιγαίο. Πριν την επώδυνη για τους Θρακιώτες

κάθοδο των Βουλγάρων ο Κρητικός λοχίας **Γ. Παπαηλιάκης** πήρε τη θρυλική σημαία και τη μετέφερε στην Κρήτη όπου και την κράτησε κρυμμένη για επτά χρόνια. Στα χρόνια αυτά οι Βούλγαροι σχεδόν εξαφάνισαν το ελληνικό στοιχείο από την περιοχή. Αθηνοί εμπορικοί οίκοι περιήλθαν σε βουλγαρικά χέρια και ουσιαστικά "σιώπησαν" και πολλοί, πάρα πολλοί Έλληνες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να προσφύγουν σε άλλες ελληνικές περιοχές. Πολλοί αστοί έφυγαν στο εξωτερικό.

Με την υπογραφή της **Συνθήκης του Νεϊγύ** (Νοέμβριος 1919) οι Βούλγαροι παραχωρούν τη Δυτική Θράκη στις συνασπισμένες συμμαχικές δυνάμεις, οι οποίες με τη σειρά τους δημιουργούν, με έδρα την Κομοτηνή, ένα ιδιόμορφο κρατίδιο γνωστό ως "**Διασυμμαχική Θράκη**". Οι διπλωματικοί αγώνες του **Ελ. Βενιζέλου** και των πανάξιων τέκνων της θρακιώτικης γης, του **Χαρίσιου Βαμβακά** και του **Εμμανουήλ Δουλά** δικαιώνονται την 14η

Υψηλάντου, Δημοκρίτου, Μ. Μπότσαρη και Αλ. Συμεωνίδη.

Η ταλαιπωρία όμως της ιερής σημαίας συνεχίζεται, όπως συνεχίζονται και τα βάσανα των Ελλήνων. Το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αναγκάζει τον Κομοτηναίο **Νικόλαο Μακαρώνη** να μεταφέρει τη σημαία κρυφά στη Θεσσαλονίκη κι εκεί να την κρατήσει κρυμμένη στο εσωτερικό ενός στρώματος. Όταν η σημαία θα δει το φως της μέρας, θα είναι μέρα λευτεριάς, η **9η Σεπτεμβρίου 1944**, η πέμπτη ημερομηνία που θα κεντηθεί πάνω της. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που όλοι οι πολίτες της Κομοτηνής οριγούν στη θέασή της, όταν τιμητικά προπορεύεται στις παρελάσεις των εθνικών εορτών και της επετείου της απελευθέρωσης της Θράκης. Γνωρίζοντας την ιστορία του ιερού κι εθνικού αυτού κειμηλίου στέκομαι προσοχή τόσο κατά την έπαρση το πρωί όσο και κατά την υποστολή της το απόγευμα της Πέμπτης 13 Μαΐου 2004. Λίγη ώρα αργότερα παρακολούθησα μαζί με πλήθος κόσμου την

Πρόκειται για τη σημαία που δημιούργησαν με αγωνία, πατριωτισμό και άφθαστη καλλιτεχνική διάθεση, μέσα σε μια νύχτα, οι κυρίες και οι δεσποινίδες της Φιλοπτώχου Αδελφότητας, για να γίνει το σύμβολο της ελεύθερης πια, μετά από πεντακόσια πενήντα χρόνια τουρκικής κυριαρχίας, πόλης.

Μαΐου 1920, τη μέρα που τα ελληνικά στρατεύματα υπό τις εντολές του υποστρατήγου **Επαμεινώνδα Ζυμβρακάκη** μπαίνουν θριαμβευτικά στην Κομοτηνή σημαίνοντας την απελευθέρωση ολόκληρης της Δυτικής Θράκης. Η σημαία αποστέλλεται με τιμή στον τότε δήμαρχο Κομοτηνής **Απόστολο Σούζο**, για να κυματίζει ελεύθερη και για να γίνει το σύμβολο αέναντων αγώνων για ελευθερία, δημοκρατία, κοινωνική δικαιοσύνη και ισηγορία. Τρεις επιπλέον ημερομηνίες θα κεντηθούν πάνω στο ήδη ταλαιπωρημένο ύφασμά της: η **19η Αυγούστου 1913**, οπότε τα ελληνικά στρατεύματα υποχρεώθηκαν κατ' επιταγή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου να εγκαταλείψουν την πόλη, η **14η Μαΐου 1920**, ημερομηνία απελευθέρωσης από τη βουλγαρική κατοχή και η **8η Μαΐου 1930**, ημερομηνία επίσκεψης στην Κομοτηνή του εθνάρχη κι ελευθερωτή της Θράκης **Ελ. Βενιζέλου**, ο ανδριάντας του οποίου κοσμεί την είσοδο της πόλης στη συμβολή των οδών

τιμητική υποδοχή της ιερής εικόνας της Θεομήτορος που καταφθάνει πάντα την παραμονή των "Ελευθερίων Θράκης" από τη μονή Παναγίας Φανερωμένης Βαθυρρούακος, όπου βρέθηκε, για να λαμπρύνει τις εκδηλώσεις. Αξίζει να αναφερθεί πως τη σελτή εικόνα που παρουσιάζει την Παναγία βρεφοκρατούσα τη βρήκε μετά από όραμα που έβλεπε επί τρεις συνεχείς νύχτες ένας οθωμανός μεγαλοκτηματίας, ιδιοκτήτης της περιοχής. Μέσα στην άμαξα με την οποία ο αγάς μετέφερε την εικόνα επιβιβάστηκε και η μικρή κωφάλαλη εγγονή του που έγινε καλά. Ο αγάς εντυπωσιασμένος από το θαύμα πίστεψε στη δύναμη της Παναγίας.

Από το Δημαρχείο που βρίσκεται στην πλατεία Βιζυηνού ξεκινά η λιτάνευση της εικόνας. Τη συνοδεύουν οι αρχές της πόλης, ο τοπικός κληρός, οι κάτοικοι, η φιλαρμονική του Δήμου και τιμητικό άγημα. Την εικόνα ραίνουν με ροδοπέταλα οι πιστοί σχεδόν κρεμασμένοι από τα

Απέναντι από τον Μητροπολιτικό Ναό δεσπόζει το Μητροπολιτικό Μέγαρο χτισμένο σε βυζαντινό ρυθμό.

παράθυρα και τα υπέροχα σιδερένια μπαλκόνια των σπιτιών τους, όταν αυτή περνά από τις κεντρικές οδούς της πόλης, για να καταλήξει στο **Μητροπολιτικό Ναό** όπου ψέλνεται Μέγας Πανηγυρικός Εσπερινός, στον οποίο συμμετέχουν όλοι οι προσκληθέντες αρχιερείς, προεξάρχοντας του σεβασμιοτάτου **Μητροπολίτου Μαρωεσίας και Κομοτηνής Δαμασκηνού**. Η εικόνα εκτίθεται σε προσκύνημα για επτά ημέρες και κατόπιν μεταφέρεται πάλι με τιμή στη Μονή. Εντύπωση μου έκαναν τα αεροπλάνα με αποσπάσματα από το Απολυτίκιο του υμνογράφου **Γεράσιμου Μικραγιαννανίτου** που είναι τοποθετημένα σε όλο το μήκος της πεζοδρομημένης οδού Βενιζέλου.

Την ώρα που τελείται ο εσπερινός στο Μητροπολιτικό Ναό παρατηρώ με προσοχή τα περίφημα ξυλόγλυπτο τέμπλο που ανήκει στην ηπειρώτικη σχολή κι αφήνομαι στην υποβλητική ατμόσφαιρα που δημιουργεί ο ίδιος ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Όπως πληροφορήθηκα, ο ιδιαίτερος αυτός ναός, που είναι τετράγωνος με νάρθηκα, ξυλόστεγος και με δάπεδο σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτό

του γύρω χώρου, χτίστηκε περί το 1800 πάνω ακριβώς στα θεμέλια βυζαντινού ναού. Για το Ναό αυτό έχουμε αναφορά στο ημερολόγιο του περιηγητή Pierre Belon που πέρασε από εδώ το 1548.

Απέναντι από το Μητροπολιτικό Ναό δεσπόζει το **Μητροπολιτικό Μέγαρο** χτισμένο σε βυζαντινό ρυθμό. Μπροστά από αυτό ορθώνει το ανάστημά του ο ανδριάντας του Αρχιεπισκόπου Αθηνών **Χρυσάνθου**, έργο του εκλεκτού γλύπτη Γιάννη Παππά.

Βγαίνοντας έξω από το ναό ψάχνω για τα ερείπια του παμπάλαιου φρουρίου που κάποτε περιέβαλλε την πόλη και τμήματά του βρίσκονται μόνον εδώ. Δεν είναι δύσκολο να τα εντοπίσω. Παρατηρώ με προσοχή την τοιχοποιία του - είναι χτισμένο με λίθους και ισχυρά κεραμοκονία και με οριζόντιες στρώσεις βησάλλων για την ενίσχυση της συνοχής του, με τον ίδιο τρόπο δηλαδή που οι βυζαντινοί έχτιζαν τα φρούρια ενίσχυσης των ιδιαίτερων σημείων απ' όπου περνούσε η Εγνατία Οδός. Αρκετά ισχυρό θα πρέπει να ήταν το τείχος αυτό που χτίστηκε περί τον 4ο αι. μ.Χ. κατά πάσαν

πιθανότητα με εντολή του Αυτοκράτορα Θεοδοσίου, έγινε δε αιτία συγκέντρωσης των κατοίκων που διαβιούσαν στις γύρω περιοχές. Το ύψος του έφθανε τα 9,60 μ. είχε δε συνολικά δεκαέξι πύργους από τους οποίους οι δώδεκα ήταν ορθογωνικοί και οι τέσσερις που ήταν στις γωνίες κυκλικοί.

Η θέαση των τμημάτων του φρουρίου δεν μπορεί παρά να οδηγήσει τη σκέψη αρκετούς αιώνες πίσω, αποτελεί δε κίνητρο αναζήτησης των απαρχών της πόλης κάτι που αγαπώ ιδιαίτερα να κάνω σε κάθε τόπο που βρίσκομαι.

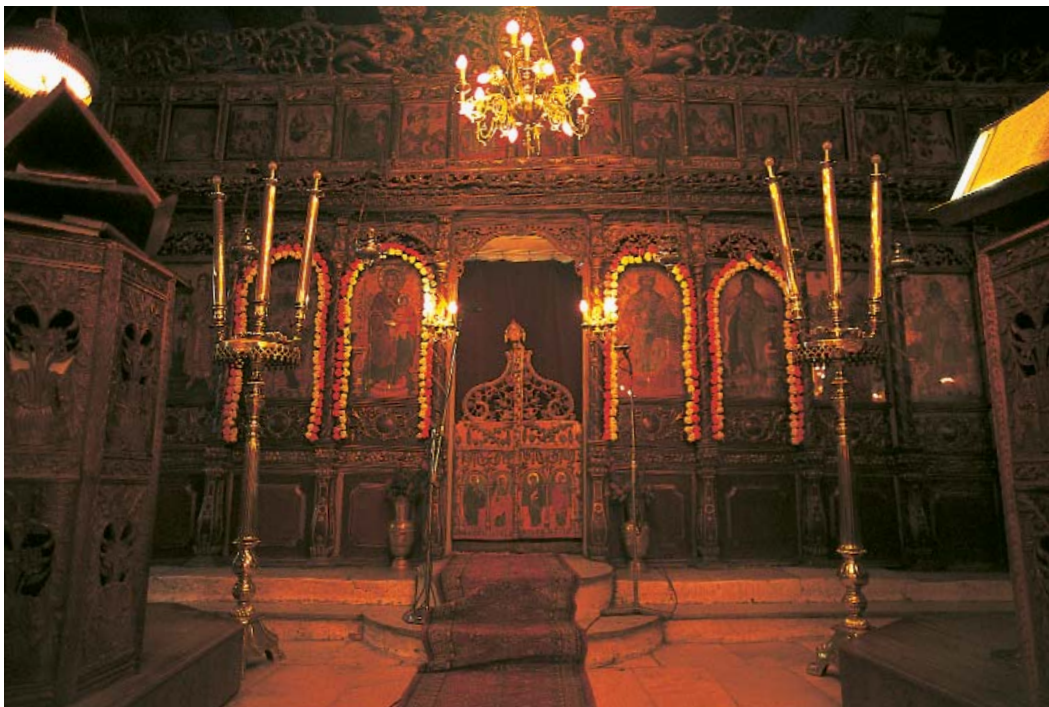
Το φρούριο ήταν χτισμένο σε στρατηγικό σημείο, συγκεκριμένα απέναντι από τη διάβαση που οδηγούσε μέσα από τα βουνά της Ροδόπης στην κοιλάδα του Άρδα κι από εκεί στην πεδιάδα της Φιλιππούπολης και τη βυζαντινή Βερόη. Στόχος του ήταν να προστατεύει το δρόμο και την αυτοκρατορία από τις επιδρομές των βαρβάρων, οι οποίοι πιεζόμενοι από τους Ούννους έκαναν πολύ συχνά ληστρικές επιθέσεις στην πλούσια κι εύφορη Θράκη. Αν δεν βλέπαμε τα ερείπιά του θα νομίζαμε ότι κινούνταν στα όρια του μύθου και του θρύλου, καθώς ούτε το όνομά του έχει σωθεί ούτε

κάποια πληροφορία για το αν υπήρχε κοντά του συνοικισμός.

Από τον 4ο έως τον 13ο-14ο αι. περίπου δεν έχουμε καμιά απολύτως πληροφορία που να σχετίζεται με την περιοχή. Τα πρώτα στοιχεία έρχονται από το ιστορικό γεγονός της εκ βάθρων καταστροφής της Μουσινούπολης από το βούλγαρο ηγεμόνα Καλογιάννη στα 1206. Ο τσάρος αφανίζοντας τα σπουδαία και ακμαία κέντρα του Βυζαντίου στην περιοχή της Θράκης, την Τραϊανούπολη, την Κλαυδιούπολη, το Περιθεώριο και πολλά άλλα οδήγησε άθελά του στη δημιουργία άλλων, μικρότερων μιν, ωστόσο πολύ σημαντικών κέντρων που έγιναν, όπως ήταν αναμενόμενο, σε θέσεις οχυρές ή σε κόμβους συγκοινωνιακούς. Μεταξύ αυτών ήταν και τα **Κουμουτζηνά** στη θέση ακριβώς που δέσποζε το γνωστό φρούριο.

Η ονομασία "Κουμουτζηνά" κατά πάσαν πιθανότητα οφείλεται σε κάποιον Κουμουτζή, γεωκτήμονα της περιοχής, τα κτήματα του οποίου, τα "Κουμουτζηνά", έδωσαν συμπτωματικά το όνομα στη μικρή πόλη που άρχισε σιγά-σιγά να δημιουργείται (*άποψη του ιστορικού και λαογράφου Στέλιανος Κυριακίδη*).

Το εσωτερικό του ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου.

“Στο κέντρο της Κομοτηνής (βυζαντινά Κουμουτζηνά) σώζεται τετράπλευρο φρούριο με κυκλικής κάτοψης γωνιακούς και τετράπλευρους ενδιάμεσους πύργους και κεντρική διπλή είσοδο στην ανατολική πλευρά, που βρίσκεται κοντά στην Εγνατία οδό. Θεωρείται κτίσμα του Θεοδοσίου Α΄ (379-395)” (Χ. Μπακιρτζής - Δ. Τριαντάφυλλος . “Θράκη”)

Υπάρχουν βέβαια πολλές εκδοχές για την προέλευση του ονόματος της Κομοτηνής, στις οποίες όμως δεν χρειάζεται να αναφερθούμε. Ούτως ή άλλως εκείνο που έχει σημασία είναι η εξέλιξή της μέσα στο χρόνο, δηλαδή η ιστορία της. Ο 14ος αι., ήταν η περίοδος κατά την οποία η Κομοτηνή έγινε το επίκεντρο πολύ σημαντικών ιστορικών γεγονότων με κορυφαίο την κατάληψή της από τους Οθωμανούς.

Τις έριδες και τους εμφύλιους πολέμους μεταξύ των Καντακουζηνών και των Παλαιολόγων που δημιούργησαν τριγμούς στα θεμέλια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας τις εκμεταλλεύτηκαν προς όφελός τους οι Οθωμανοί. Με την άνοδο του Μουράτ Α' στο θρόνο το 1362 εντάθηκαν οι επιθέσεις των Οθωμανών εναντίον της Θράκης. Ένα χρόνο αργότερα καταλήφθηκαν η Αδριανούπολη, η Κομοτηνή, η Μαρώνεια, το Περιθεώριο κι η Ξάνθη και ολόκληρη η Θράκη μετά τη μάχη του Τσιρμέν (1371). Όπως διαβάζουμε στον οδηγό των Χ. Μπακιρτζή και Δ. Τριανταφύλλου, "Θράκη", "σημαντικό γνώρισμα των οθωμανικών κατακτήσεων είναι ότι αυτές έγιναν με τη μορφή ιερού πολέμου και με κύρια επιδίωξη τη διάδοση

της μουσουλμανικής θρησκείας στους πληθυσμούς της Θράκης".

Όταν καταλύθηκε το Βυζάντιο, άρχισε η αθρόα εγκατάσταση Οθωμανών εποίκων στο πεδινό τμήμα της Θράκης. Δημιουργήθηκαν νέες πόλεις και ορισμένες, χτισμένες σε στρατηγικά σημεία, ενισχύθηκαν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Κομοτηνή που θα ακούει τώρα στο όνομα **Γκιουμουλτζίνα**. Μολονότι η επιβολή των Οθωμανών σε όλη τη Θράκη υπήρξε σκληρή, ο ντόπιος αστικός και αγροτικός πληθυσμός δεν αλλαξοπίστησε. Παρέμεινε στενά δεμένος με τα μεγάλα κέντρα της Ορθοδοξίας, την Κωνσταντινούπολη και τη Θεσσαλονίκη. Ο ορεινός πληθυσμός, οι **Πομάκοι**, εξισλαμίσθηκαν με τον 17ο αι. αλλά απομακρύνθηκαν και περιορίστηκαν στη δασώδη και δυσπρόσιτη οροσειρά της Ροδόπης προστατεύοντας έτσι τα ήθη, τα έθιμά τους, τη ζωή τους.

Παρά την παρουσία των μωαμεθανών, οι Έλληνες, κυρίως οι αστοί, κατά τον 19ο αι. μεγαλουργούν. Οι επαφές που δημιούργησε το ξείδωρο εμπόριο με την Κεντρική Ευρώπη τους επέτρεψε να επιδιώξουν και το "ευ ζην".

Ένα από τα πολλά μουσουλμανικά τεμένη που συναντά κανείς περιδιαβαίνοντας την πόλη.

Πανέμορφο αρχοντικό που στεγάζει το Κέντρο Πολιτισμού του Δήμου Κομοτηνής. (Επάνω)

Ανακαινισμένο το Αρχοντικό του Εμπόρου Πεϊδη στεγάζει σήμερα το Λαογραφικό Μουσείο του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής. (Αριστερά)

Φέρνουν ιδέες μοντέρνες από τα ταξίδια τους στο εξωτερικό, τις οποίες Ηπειρώτες και Κωνσταντινουπολίτες μαστόροι μετουσιώνουν σε σπίτια θαυμαστά. Αξίζει να παίξει κανείς στην Κομοτηνή το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού και να ανακαλύψει όσα περίτεχνα αρχοντικά έχουν απομείνει, για να θυμίζουν περασμένα μεγαλεία. Κι αν τον τρομάξει η θλιμμένη εικόνα ορισμένων εγκαταλελειμμένων σπιτιών, υπάρχουν και τα αναπαλαιωμένα που είναι αληθινά κοσμήματα.

Νομίζω πως ευχαριστήθηκα ιδιαίτερα την αναζήτηση των πλούσιων αρχοντόσπιτων στα διάφορα σημεία της πόλης. Κυρίως γιατί η αναζήτηση αυτή με έφερε σε επαφή όχι μόνο με το λαμπρό παρελθόν της αλλά και με το ζωντανό παρόν της, τους κατοίκους της.

Το πιο χαρακτηριστικό αρχοντικό είναι αναμι-

φίβολα το αρχοντικό του εμπόρου **Πεϊδη** (Αγ. Γεωργίου 13) που στεγάζει από το 1989 το **Λαογραφικό Μουσείο του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής**. Ο επισκέπτης εκτός από τη διαρρύθμιση και το διάκοσμο του σπιτιού μπορεί να θαυμάσει και μια πλουσιότατη συλλογή αντικειμένων που χρησιμοποιούσαν στην καθημερινότητά τους όχι μόνον οι πλούσιοι αστοί και οι πιο λαϊκές τάξεις της πόλης αλλά και ο αγροτικός και κτηνοτροφικός πληθυσμός της περιοχής. Παραδοσιακές φορεσιές, χάλκινα εργαλεία και σκευή έκτακτα σκαλισμένα, γεωργικά εργαλεία, σύνεργα της τέχνης παραδοσιακών επαγγελμάτων που χάθηκαν, κεντήματα εκπληκτικά και είδη σπιτιού φερόμενα από την Ανατολική και τη Βόρεια Θράκη αλλά και από πόλεις της Μ. Ασίας ανακατεύονται ευχάριστα και δημιουργούν την αίσθηση ότι είμαστε σε άλλη εποχή όπου το κάθε τι, ακόμα και το ευτελές, είχε αξία.

Αξιοζήλευτη θα πρέπει να ήταν η οικία

Η Κομοτηνή διαθέτει πολλά παλιοπωλεία. Φορτωμένα με μικρούς “θησαυρούς” τα μαγαζιά αυτά αποτελούν παράδεισο για συλλέκτες αλλά και για απλούς αγοραστές.

Το νεοκλασικού ρυθμού κτήριο της Λέσχης των Κομοτηνίων. Σε μια από τις αίθουσές του θαύμασα τα 37 έργα τέχνης της Έκθεσης ζωγραφικής Θρακών καλλιτεχνών. (Επάνω) Εξαιρετική η αποκατάσταση του Αρχοντικού της οικογένειας Σκουτέρη (δωρεά της Βασ. Σκουτέρη - Δίντζογλου).

Πιερώακη (απέναντι από την εκκλησία του Αγ. Γεωργίου), ερειπωμένη όμως σήμερα. Εξαιρετικό και το νεοκλασικού τύπου αρχοντικό του αλευροβιομήχανου **Ζαφείρη Στάλιου** (Γ. Κονδύλη 64). Χτίστηκε το 1890 και προκαλεί το θαυμασμό με την επιβλητική του πρόσοψη και τις πολύ σημαντικές οροφωγραφίες που κοσμούν το εσωτερικό του.

Στη συμβολή των οδών Κ. Κούλογλου και Γ. Σεφέρη εντυπωσιάζει με την αρχιτεκτονική και το έντονο χρώμα της η οικία που στεγάζει το Κέντρο Πολιτισμού του Δήμου Κομοτηνής. Πολύ κοντά σ' αυτό το αρχοντικό προκαλεί θαυμασμό και το επίσης αναπαλαιωμένο αρχοντικό της **οικογένειας Σκουτέρη** (δωρεά της Βασιλικής Σκουτέρη-Δίντζογλου). Εξαιρετικό, τέλος, είναι και το κτήριο που στεγάζει τη Δημοτική Βιβλιοθήκη.

Όπου και να περπατήσω η Κομοτηνή με ξαφνιάζει θα μπορούσα να πω παραφράζοντας το στίχο του νομπελίστα ποιητή Γ. Σεφέρη. Πολλά είναι τα σπίτια που ξεχωρίζουν και

εντυπωσιάζουν τον περιπατητή κάποιων δρόμων που είναι άλλοι όμορφοι, όπως αυτοί με τις φλαμουριές κι άλλοι απλώς αδιάφοροι. Μπορώ εύκολα να θυμηθώ τις οδούς Αθ. Διάκου, Ανδρ. Δημητρίου, Μιχ. Καραολή, Ύδρας και Βενιζέλου. Στην οδό Δημοκρίτου 17 υψώνεται το μεγαλοπρεπή κορμό του το κτήριο της **Ελληνικής Αστικής Σχολής** που ιδρύθηκε το 1907 με δωρεά του ευεργέτη **Νέστορος Τσανακλή**. Τα χρήματα του Αιγυπτιώτη μεγαλεμπόρου έπιασαν τόπο, αφού το κτήριο με το εκλεκτικιστικό αρχιτεκτονικό ύφος εντυπωσιάζει. Σ' αυτό στεγάσθηκε η Γενική Διοίκηση Θράκης την περίοδο 1922-1954, η Νομαρχία Ροδόπης το 1954-1972 και η Πρυτανεία του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης μέχρι πριν από λίγα χρόνια. Σήμερα παραμένει σιωπηλό περιμένοντας τις φωνές που θα το ξαναζωντανέψουν.

Οι ήχοι παραδοσιακής μουσικής που ακούγονταν από μακριά διέκοψαν τον περίπατό μου και την προσπάθειά μου να φτιάξω το

ΔΗΜΟΣ ΚΙΝΤΟΥ
ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ
ΠΟΛΙΤΕΙΟΥ

Τα χορευτικά συγκροτήματα των συλλόγων της Κομοτηνής εντυπωσίασαν με τις ικανότητές τους.

μωσαϊκό της ιστορίας αυτής της πολύ ενδιαφέρουσας πόλης με τις κρυφές γοητευτικές γωνιές. Θυμήθηκα ξαφνικά πως οι εκδηλώσεις θα έκλειναν στην κεντρική πλατεία με παραδοσιακή βραδιά που θα δημιουργούσαν με την παρουσία τους τα χορευτικά συγκροτήματα των πολύ αξιόλογων συλλόγων της Κομοτηνής. Ο Σύλλογος Καππαδόκων Ν. Ροδόπης "Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ", ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ποντίων "Αλέξανδρος Υψηλάντης", η Αδελφότητα Κρητών "Ο ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ", ο Σύλλογος Εβριτών Ν. Ροδόπης, ο Μορφωτικός Σύλλογος Ποντίων Κομοτηνής και Περιφέρειας "Εύξεινος Πόντος" και ο Μορφωτικός Όμιλος Σαρακατσάνων Θράκης θα παρουσίαζαν σ' αυτό το παραδοσιακό πανηγύρι τις μουσικές και τις χορευτικές τους ικανότητες ξεσηκώνοντας τους ντόπιους που, όπως κατάλαβα, ξέρουν καλά να γλεντούν με την ψυχή τους.

Η Κομοτηνή φημίζεται για την έντονη νυχτερινή της ζωή, όπως διαβάζω και σε ένα διαφημιστικό έντυπο: "η νύχτα στη Θράκη ξημερώνει στην Κομοτηνή". Για τρεις νύχτες έζησα κι εγώ αυτή την εμπειρία.

Η 14η Μαΐου, η ημέρα κατά την οποία οι εορταστικές εκδηλώσεις φθάνουν στην κορύφωσή τους, εκτός από την επίσημη δοξολογία στο Μητροπολιτικό Ναό και την κατάθεση στεφάνων στο κεντρικό ηρώο, είχε και **παρέλαση της ιστορικής σημαίας**, των εκπροσώπων των πολιτιστικών φορέων της πόλης, μαθητών όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης από σχολεία και των χριστιανών και μουσουλμάνων, σπουδαστών, στρατού και σωματών ασφαλείας. Η ιδιαίτερη φυσιογνωμία της πόλης (πολυπολιτισμικότητα, στρατός) αντικαθρεφτιζόταν στους ευειδείς κι ευέλπιδες νέους και νέες που με την αγέρωχη κορμιοστασιά και το σταθερό βήμα δεν μπορεί παρά να αποτελούν εγγύηση για ένα καλύτερο αύριο.

Μετά το πέρας της συγχινητικά όμορφης παρέλασης ο κόσμος ξεχύθηκε στις πλατείες και τα πάρκα. Χώθηκα στο κοντινό άλσος της **Αγ. Παρασκευής** που απλώνεται πίσω από το κεντρικό ηρώο και καλύπτει μια έκταση είκοσι ενός στρεμμάτων. Στο νότιο άκρο του ξεχωρίζει το γλυκυτότο παρεκκλήσι της πολιούχου Αγ. Παρασκευής. Παρακολούθησα από

Θαυμάσιες εικόνες από την παρέλαση της 14ης Μαΐου. Το κτήριο δίπλα στο οποίο έχει στηθεί η εξέδρα των επισήμων είναι προσφορά του ευεργέτη της πόλης Ν.Ζ. Παπανικολάου. Στο δεύτερο όροφο στεγάζεται το Βυζαντινό Μουσείο.

Στα ωραιότερα άλση της Βόρειας Ελλάδας συγκαταλέγεται και το άλσος της Αγ. Παρασκευής (Δημοτικός κήπος).

διάφορες γωνιές του πανέμορφου αυτού δημοτικού κήπου με τα υψηλόκορμα δένδρα και τα πολύχρωμα λουλούδια, τις κινήσεις, τις αντιδράσεις και τον τρόπο διασκέδασης των μουσουλμάνων γυναικών. Καμιά από τις μεγαλύτερες σε ηλικία δεν δέχθηκε να τη φωτογραφίσω. Φυλακισμένες κάτω από λευκές ή πολύχρωμες μαντίλες άλλαζαν θέση μόλις αντιλαμβάνονταν το φωτογραφικό φακό να είναι στραμμένος πάνω τους. Οι πιο νεαρές κοπέλες, σκεπασμένες κι αυτές με μαντίλες, έπαιζαν με τα μάτια. Ήταν γεμάτες ενέργεια και ζωή που ελπίζω να τους χαμογελά συνέ-

παιχνίδι.

"Η παιδεία, η γυναίκα και το σχέδιο πόλης, αυτά είναι τα τρία κλειδιά που θα ανοίξουν την παραδοσιακά συντηρητική μουσουλμανική κοινωνία, θα μου πει ένας εκλεκτός φίλος, ο Θανάσης Τσαούσης, διευθυντής της Δημόσιας Επιχείρησης Ύδρευσης και Ανάπτυξης της Κομοτηνής κατά τον περίπατό μας στις συνοικίες της πόλης, παλαιές και νέες. Είναι προφανές πως χριστιανοί και μουσουλμάνοι δεν έχουν τίποτα να μοιράσουν. Όταν ξεις μ' έναν άλλο, διαφορετικό, δίπλα σου προσπαθείς, για τη δική σου ευτυχία και ανάπτυξη, να ζήσεις

Το παρεκκλήσι της πολιούχου της Κομοτηνής, Αγ. Παρασκευής, είναι χτισμένο κοντά στα θεμέλια ομώνυμου βυζαντινού ναού, τον οποίο γκρέμισαν οι Τούρκοι, όταν μετέτρεψαν την περιοχή σε μουσουλμανικά νεκροταφεία.

χρεια, όπως κι αυτές χαμογελούν πιασμένες δυο-δυο, τρεις-τρεις από τα χέρια.

Τα μικρά παιδάκια τιτίβιζαν χαρούμενα κάνοντας κούνια ή κατεβαίνοντας αστραπιαία από τις τσουλήθρες. Με προσωπάκια που γυάλιζαν από το κολλημένο πάνω τους μαλλί της γριάς ή το λιωμένο παγωτό και το σιροπιαστό γλυκάκι ζητούσαν ελιμίονα να φωτογραφηθούν αντιμετωπίζοντας το φακό ως

δίπλα του κι όχι απέναντί του. Αυτό σημαίνει πως αφ' ενός μεν φροντίζεις να αμβλύνεις εκείνα τα χαρακτηριστικά, τις αντιλήψεις, τις στάσεις που σε διαφοροποιούν από τον άλλο, αφ' ετέρου φροντίζεις να βρεις τα σημεία συμφωνίας. Εννοείται πως αυτό γίνεται αμφίπλευρα". Το όφελος είναι η ειρηνική και αρμονική συμβίωση, την οποία, όπως φαίνεται, καλλιεργεί πια και το Γενικό Προξενείο της Τουρκίας.

Άποψη του Ιμαρέτ (πτωχοκομείου). Ιδρύθηκε, όπως και το παλαιό τέμενος, την περίοδο 1371-1383.

"Υπήρξαν βέβαια περίοδοι έντασης και κλυδωνισμών, συνεχίζει ο Θανάσης. Ήταν οι περίοδοι που η κοινωνία δοκίμασε τις αντοχές της, που ο καθένας κλείστηκε στον εαυτό του κι έβλεπε τον άλλο όχι απλά ως άλλο αλλά ως αντίπαλο ή εν δυνάμει εχθρό. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι μέχρι σήμερα οι εξτρεμιστικές εκδηλώσεις τόσο από τη μια όσο και από την άλλη πλευρά ήταν από ελάχιστες έως μηδαμινές".

Με τη βοήθεια του Θανάση προσπάθησα να γνωρίσω κι ορισμένες φορές να καταλάβω την πόλη συνολικά. Με άλλους δύο φίλους, τον **Λούις Γκόμεζμπεκ**, ένα Μεξικάνο ρεπόρτερ που εργάζεται στην εφημερίδα "Ο Χρόνος" και τον **Θανάση Γκαϊφύλλια**, τον αισθαντικό καλλιτέχνη της "Ατέλειωτης εκδρομής", εστίασα σε σημεία πιο ιδιαίτερα, τους μουσουλμανικούς μαχαλάδες με τον πρώτο, την Πανεπιστημιούπολη με το δεύτερο.

Μια πρόχειρη ματιά στο χάρτη της πόλης των 52.000 κατοίκων (γίνονται 62.000 με τους φοιτητές και το στρατό) κάνει ακόμα και τον ξένο να αντιληφθεί πού είναι το παλαιό και

πού το νέο, πού το μουσουλμανικό και πού το χριστιανικό στοιχείο.

Ο πρώτος οικισμός αναπτύχθηκε εντός των τειχών, εντός του φρουρίου δηλαδή που είχε κατασκευασθεί, όπως ήδη έχουμε πει, στα χρόνια του αυτοκράτορα Θεοδοσίου (379-395). Τον συνιστούσαν χριστιανοί και εβραίοι. Μετά την κατάληψη της Κομοτηνής το 1363 οι Οθωμανοί έποικοι από τη Μ. Ασία που ήρθαν για να εγκατασταθούν εδώ, έστησαν τα σπιτικά τους εκτός των τειχών. Μάλιστα έξω από την ανατολική πλευρά του φρουρίου, από τη μία και από την άλλη πλευρά του δρόμου που οδηγούσε σ' αυτό, έφτιαξαν από το 1371-1383 τα δύο πρώτα οικοδομήματα κοινής ωφελείας. Το ένα ήταν το **Ιμαρέτ** (πτωχοκομείο) (δυτικά της οδού Φιλικής Εταιρείας), ένα οικοδόμημα σχήματος T με τρεις θολωτούς χώρους, εκ των οποίων ο κεντρικός είναι μεγαλύτερος και ψηλότερος. Σήμερα ανήκει στην Ιερά Μητρόπολη Μαρωονείας και Κομοτηνής και στεγάζει το Εκκλησιαστικό Μουσείο που διαθέτει πολύτιμους θησαυρούς της ορθοδοξίας, όπως παλαιές εικόνες, από τις οποίες

ξεχωρίζει μια εικόνα του 18ου αμφίπλευρα ζωγραφισμένη, ιερά σκευή και το εβραϊκό ειλητάριο σε μεμβράνη που περιέχει την Πεντάτευχο (για να τα δει ο επισκέπτης θα πρέπει να συνεννοηθεί με την Ιερά Μητρόπολη).

Το άλλο ήταν το **Εσκή τζαμί**, το υψηλότερο μέχρι σήμερα τέμενος στη Θράκη. Με τα χρόνια οι χριστιανοί, καθώς βγήκαν κι εκτός φρουρίου, δημιούργησαν τις συνοικίες Βαρώσι και Αγ. Γεωργίου. Από την αρχική πολεοδομική οργάνωση της πόλης διατηρείται η ΒΑ μουσουλμανική συνοικία. Η παλαιά πόλη της Κομοτηνής δεν χαρακτηρίζεται από την "ιπποδάμεια" αρχαία ρυμοτομία του καννάβου. Είναι άτακτα δομημένη ή μάλλον ακολουθεί την "πολεοδομία των αγίων", όπως θα έλεγε και ο ακαδημαϊκός Γ. Λάββας.

Βάσει του ορθολογικού καννάβου χτίστηκαν μετά τη μικρασιατική καταστροφή οι προσφυγικές συνοικίες, το **Αρμενιό**, ο **Σταθμός**, η **Ρέμβη**, οι **Στρατώνες**. Όμορφες συνοικίες με αρκετά εναπομείναντα ακόμη τυπικά προσφυγικά σπίτια, ταπεινά, αναπτυγμένα σε δίδυμα οικόπεδα "σφιγμένα το ένα πλάι στο άλλο". Εξαιρετικά όμορφοι δρόμοι με τις χαρακτηριστικές φλαμουριές στη συνοικία Σταθμός οδηγούν στον γαλλικού τύπου σιδηροδρομικό σταθμό που είναι χαρακτηριστικός, όπως και όλοι οι άλλοι που υπάρχουν στην περιοχή της Θράκης και της Μ. Ασίας.

Από τη δεκαετία του '80 η πόλη αναπτύσσεται βόρεια και βορειοδυτικά, εκεί όπου άλλοτε ήταν οι μπαξέδες. Δημιουργούνται νέες συνοικίες με πολύ καλό ρυμοτομικό σχέδιο και μοντέρνα αρχιτεκτονικά κτήρια, με πάρκα, πλατείες και υπερσύγχρονα εμπορικά κέντρα. Πρόκειται για τις συνοικίες που δημιούργησε η ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ, αριστερά του δρόμου που οδηγεί στην Πανεπιστημιούπολη (Εθνικής Αντίστασης). Δεξιά του δρόμου εκτείνεται νέα συνοικία που δημιουργήθηκε, για να εγκατασταθούν οι παλιννοστούντες Πόντιοι.

Λίγο πριν φθάσουμε στην Πανεπιστημιούπολη απλώνεται ο **Ήφαιστος ή Καλκάντζα**, ο οικισμός των Ρομά, δηλαδή των μουσουλμάνων αθίγγανων που ασχολούνται, τουλάχιστον παλαιότερα, με την καλάθοπλεκτική. Αθίγγανους μπορεί να εντοπίσει κανείς και στο τέρμα της οδού Αδριανουπόλεως. Στον Ήφαιστο τα σπίτια είναι φροντισμένα και φυλάσσονται - άγνωστο γιατί - από πάρα πολλά σκυλιά. Σε μια γωνιά της συνοικίας, αρκετά περιποιημένη και καθαρή, βρίσκεται ο παραδοσιακός φούρνος της **Αρχοντούλας Λιάπη**. Δεν ανήκει στους Ρομά, ωστόσο ζει εδώ και πολλά χρόνια κοντά στους 1.500 περίπου μόνιμους κατοίκους του Ηφαιστου ζυμώνοντας και φουρνίζοντας ημερησίως έως και εκατόν εβδομήντα καρβέλια ψωμί, που, όπως και να φαγηθούν, δημιουργούν υπέριστα ευδαιμονία.

Πολύ σημαντικά είναι τα εκθέματα του Εκκλησιαστικού Μουσείου που στεγάζεται στο Ιμαρέτ.

**Χαρακτηριστική εικόνα από τον οικισμό των Ρομά, δηλ. των μουσουλμάνων Αθίγγανων, στον Ήφαιστο.
Κύρια ασχολία τους, τουλάχιστον παλαιότερα ήταν η καθαθοπλεκτική.**

ΦΩΤ.: Μ. ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗ

Καθώς ήμουν καλεσμένη του δημάρχου κ. Βαβατσικλή στο επίσημο γεύμα που παρέθεσε το μεσημέρι της Παρασκευής σε όλους τους καλεσμένους της εορταστικής εκδήλωσης, είχα την ευκαιρία να απολαύσω το αισθητικό δάσος που βρίσκεται στα βόρεια της Κομοτηνής και σε απόσταση 4 περίπου χλμ. από το κέντρο της

Η κ. Αρχοντούλα Λιάπη. Αρχόντισσα στον παραδοσιακό της φούρνο.

πόλης.

Από τα πρώτα κιόλας μέτρα ο επισκέπτης αισθάνεται τη γαλήνη και την ηρεμία που μόνο ένα δάσος και μάλιστα περιποιημένο μπορεί να προσφέρει. Το πευκόφυτο δάσος της **Νυμφαίας**, το στολίδι της Κομοτηνής, είναι ενδεικτικό του εκπληκτικού φυσικού κάλλους της Ροδόπης. Για τον επισκέπτη που δεν αρκείται μόνο στην πόλη αλλά αναζητεί και τις συγκινήσεις της φύσης όλος ο νομός είναι προκλητικά όμορφος και ερεθιστικά παρθένος, τουλάχιστον στο βόρειο μέρος του.

Στο δάσος της Νυμφαίας η πανίδα και η χλωρίδα είναι πλούσιες, γι' αυτό και απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή από την πλευρά του επισκέπτη που μπορεί να έρθει έως εδώ είτε περιπατώντας είτε εποχούμενος. Οι ειδικά διαμορφωμένοι χώροι με τα ξύλινα τραπέζια, τα παγκάκια, τα πλακόστρωτα μονοπάτια και τις κρήνες βοηθούν, ώστε η απόλαυση να είναι πλήρης. Μακαρίζω, καθώς ανεβαίνω τον ελικοειδή δρόμο που οδηγεί στο περίπτερο, τον καλότυχο κάτοικο της Κομοτηνής που μπορεί να αθληθεί ή απλώς να ξεκουραστεί σε ένα τόσο μαγευτικό περιβάλλον. Το τουριστικό περίπτερο του Δήμου έχει χτιστεί πάνω σε ένα φυσικό εξώστη που βιγλίζει την πόλη και τις γειτονικές περιοχές. Η θέα, όταν η ατμόσφαιρα είναι διαυγής, είναι ονειρεμένη. Λίγο πιο πάνω βρίσκεται τα ερείπια του βυζαντινού φρουρίου της Νυμφαίας. Όπως διαβάζω στον οδηγό του Αντ. Λιάπη "το φρούριο από το οποίο σώζεται τμήμα της νότιας πλευράς του χτίστηκε στη νότια έξοδο της φυσικής διόδου που σχηματίζεται μέσα στον ορεινό όγκο της Ροδόπης και ενώνει την πεδιάδα της Κομοτηνής με την κοιλάδα του Άρδα και στη συνέχεια μ' αυτή της Φιλιππούπολης. Τη στρατηγική του σημασία δεν την έχασε ούτε στα νεότερα χρόνια, γεγονός που μαρτυρεί η ύπαρξη του οχυρού της Νυμφαίας στα ενδότερα της ίδιας κλεισούρας, όπου κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου γράφτηκε μια λαμπρή σελίδα της θρακικής ιστορίας. Οι υπερασπιστές του είχαν τη δυνατότητα να ελέγχουν οπτικά ένα μεγάλο μέρος του πεδινού χώρου, την Εγνατία Οδό έως και τις ακτές που βρέχονται από το θρακικό πέλαγος". Το **φρούριο της Νυμφαίας** (η ονομασία είναι συμβατική, καθώς δεν είναι γνωστή ακόμα η βυζαντινή ονομασία) μου άνοιξε την όρεξη για το αρχαιοελληνικό παρελθόν της περιοχής. Πού θα μπορούσα να αναζητήσω πληροφορίες και να δω ευρήματα από ανασκαφές παρακείμενων στην πόλη της Κομοτηνής αρχαίων οικισμών; Μα φυσικά στο *Αρχαιολογικό Μουσείο* της πόλης. Το βροχερό απόγευμα της Παρασκευής ήταν ιδανικό για ένα ταξίδι στο χρόνο. Η συλλογή γλυπτών κι επιγραφών που είχε δημιουργηθεί προπολεμικά στο Γυμνάσιο Αρρέων Κομοτηνής αποτέλεσε τον πυρήνα των εκθεμάτων που άρχισαν να συγκεντρώνονται σιγά-σιγά στο κτήριο του Μουσείου, το

Άποψη του Αρχαιολογικού Μουσείου Κομοτηνής.

Ακέφαλο αγαλμάτιο πεπλοφόρου κόρης (β' τετ. 5ου αι. π.Χ.) Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής.

οποίο βρίσκεται στη γωνία των οδών Συμεωνίδα και Βύρωνος, απέναντι ακριβώς από το κομψό παρκάκι του παλαιού ηρώου. Ένας ευδιασπός, πολύχρωμος κήπος από διάφορα λουλούδια με κυρίαρχα τα τριαντάφυλλα αποτελεί μια καλή εισαγωγή ενός άλλου "κήπου" που ανοίγει μόλις ο επισκέπτης περάσει την πόρτα του Μουσείου. Αξιοθαύμαστα ευρήματα, αγάλματα, κεραμικά σκεύη και αγγεία καθημερινής χρήσης, εργαλεία, όπλα και νομίσματα που έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη από διάφορες θέσεις της Θράκης, η χρονολόγηση των οποίων ξεκινά από τα προϊστορικά χρόνια και φθάνει έως τα βυζαντινά, ξεδιπλώνουν εμπρός στα μάτια του επισκέπτη το συγκλονιστικό παρελθόν της Θράκης. Στον εντοπισμό των θέσεων βοηθά ο χάρτης και στην κατανόηση της αξίας τους τα επεξηγηματικά κείμενα.

Εξαιρετική η πρόχους με το αμφικωνικό σώμα, τον υψηλό λαιμό και τη λαβή από τη νεολιθική Παραδημή (4000 π.Χ.) αποτελεί αδιάφυστο μάρτυρα της προηγμένης τεχνικής και της επαγγελματικής εξειδίκευσης της νεολιθικής κοινωνίας. Εξαιρετική και η αμφίγλυφη επιτύμβια στήλη (500 π.Χ.) που βρέθηκε στη Δίκαια και μαρτυρεί το υψηλό επίπεδο της γλυπτικής τέχνης που αναπτύχθηκε από Έλληνες στα βόρεια παράλια του Αιγαίου την κλασική

εποχή. Το ίδιο και η στήλη που βρέθηκε στην Ξυλαγανή (450-400 π.Χ.). Από τη Μαρώνεια ενθουσιάζει το πήλινο προσώπείο του Διόνυσου που φέρει στεφάνι από φύλλα και καρπούς. Πολύτιμα τα αναθηματικά ασημένια πλακίδια από το ιερό της Δήμητρας στη Μεσημβρία-Ζώνη, εντυπωσιακά και τα χρυσά κοσμήματα που βρέθηκαν μέσα σε κιβωτιόσχημο τάφο (4ος αι. π.Χ.) στα Άβδηρα. Αυθόρμητα ζήλεψα την ευτυχή κυρία που θα στόλιζε τα αυτιά της με τα θαυμάσια ενώτια με τους ερωτιδεείς κρεμασμένους από δισκάριο, το λαιμό της με το περιδέραιο με τις χρυσές χάντρες και τα χέρια της με τα δακτυλίδια που φέρουν παράσταση Αφροδίτης και Έρωτα. Βέβαια το εύρημα που κυριαρχεί και κλέβει αναμφίβολα την παράσταση είναι η **ολόχρυση προτομή** του Ρωμαίου αυτοκράτορα **Σεπτίμιου Σεβήρου** (193-211 μ.Χ.), που βρέθηκε στην Πλωτινούπολη. Ο αυτοκράτορας παρουσιάζεται γενειοφόρος, φορεί δε θώρακα με γοργόνειο στο στήθος. Ορισμένα ίχνη χαλκού που εντοπίστηκαν στο πίσω μέρος οδηγούν στη σκέψη ότι η προτομή ήταν στερεωμένη σε κοντάρι, κάτι όχι ασυνήθιστο αφού γνωρίζουμε ότι προτομές ρωμαίων αυτοκρατόρων κρατούσαν οι *imaginiferi* του ρωμαϊκού στρατού, για να τονώσουν το ηθικό των στρατιωτών και να επιβάλλουν βέβαια την τάξη.

Βρήκα πολύ αξιόλογη την έκθεση "Αρχαία Θράκη και Ελληνικός Πολιτισμός" που στήθηκε κατά τη διάρκεια του 2ου Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών με θέμα "Αρχαία Θράκη" που έγινε στην Κομοτηνή το 1992 και έκτοτε παραμένει ως μόνιμη.

Όταν βγήκα κάπως ζαλισμένη από το Μουσείο είχε αρχίσει να βραδιάζει. Σκέφτηκα πως ένας τονωτικός καφές σε κάποιο από τα αναρίθμητα cafe της κεντρικής πλατείας θα ήταν ό,τι έπρεπε για να τονωθώ και να παρακολουθήσω την πολλά υποσχόμενη πολυπολιτισμική μουσικοχορευτική βραδιά που είχε οργανώσει ο Δήμος στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για τα φετινά "Ελευθέρια Θράκης". Τα χορευτικά του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής, του "Κοραονικ" Leposavic Σερβίας, του Λαογραφικού Ομίλου Χανίων, του συγκροτήματος Sibikwa Marimba Band της Ν. Αφρικής και του φολκλορικού συγκροτήματος του Δήμου Αδριανουπόλεως ήταν απίστευτα όμορφα. Σαγήνευαν οι χορευτές και οι χορεύτριες με τις εντυπωσιακές στολές και κυρίως με τις απίστευτες χορευτικές τους ικανότητες ακόμα

και πάνω στη βρεγμένη από τη βροχή σκηνή παρασέρνοντας τον κόσμο σε εκδηλώσεις που λίγο απείχαν από την έκσταση.

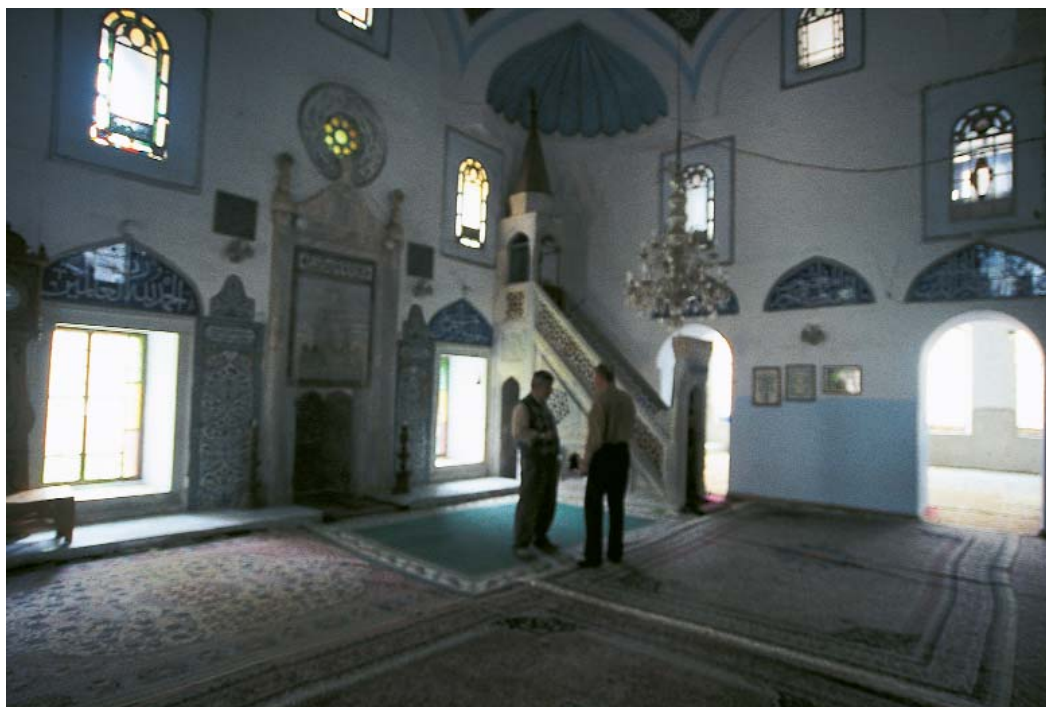
Το πρωινό του Σαββάτου ήταν αφιερωμένο στις μουσουλμανικές συνοικίες της πόλης ή καλύτερα στην αναζήτηση του "διαφορετικού". Το είχα βέβαια συναντήσει πάρα πολλές φορές, όμως τώρα επεδίωκα όχι απλώς να το δω αλλά, ει δυνατόν, να το γνωρίσω καλύτερα. Πολύτιμη συντροφιά μου στον περίπατό μου στους μουσουλμανικούς μαχαλάδες ήταν ο Λούις Γκόμεζμπεκ, ο Μεξικάνος ρεπόρτερ που ο έρωτας τον έκανε "Κομοτηναίο". Εντυπωσιάσθηκα όχι μόνο για τα πολύ καλά ελληνικά του, μολονότι δεν είναι πολύ το χρονικό διάστημα που ζει στην Ελλάδα αλλά και από το ότι ήξερε το πού, το πώς και το ποιον θα βρω για να μιλήσω.

Ξεκινήσαμε από το κέντρο της πόλης όπου δεσπόζει ο περίφημος **Πύργος του Ωρολογίου**. Χτίστηκε στα 1884 επί σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ, το οικοδόμημα βέβαια που βλέπουμε σήμερα δεν είναι ακριβώς το αρχικό, καθώς τη δεκαετία του 1950 έγιναν πολλές αρχιτεκτο-

Εικόνα από τη θαυμάσια πολυπολιτισμική μουσικοχορευτική βραδιά, που οργάνωσε ο Δήμος στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για τα "Ελευθέρια Θράκης".

Ο ευλαβής και ανυπόδητος επισκέπτης είναι καλοδεχούμενος στο εσωτερικό του Γενί Τζαμί. Δύο από τα πολλά αξιοθέατα της Κομοτηνής: Ο Πύργος του Ωρολογιού που χτίστηκε επί σουλτάνου Αμμούλ Χαμίτ και το Γενί Τζαμί, στο προαύλιο του οποίου στεγάζεται η θρησκευτική αρχή των μουσουλμάνων της Ροδόπης, η Μουφτεία Κομοτηνής. (Αριστερά)

νικές επεμβάσεις. Πίσω από τον Πύργο υψώνει το μυτερό κορμό του σαν να θέλει να τρυπήσει τον ουρανό ο μιναρέζ του νεότερου τεμένους, του **Γενί Τζαμί**, στο προαύλιο του οποίου στεγάζεται η Μουφτεία Κομοτηνής, η θρησκευτική αρχή των μουσουλμάνων της Ροδόπης. Μουφτής είναι από το 1990 ο **Μέτσο Τσεμαλί**. Αξίζει, έστω και από περιέργεια να δει κανείς το εσωτερικό του Γενί τζαμί, κάτι που δεν απαγορεύεται, αρκεί βεβαίως να εισέλθει με ευλάβεια και ... ανυπόδητος.

Βγαίνοντας από το τζαμί κατευθύνομαι στη δημοφιλή **Πλατεία Ηφαιστου**. Η γραφική πλατεία που βρίσκεται στα ΒΑ του Γενί Τζαμί σφύζει από ζωή, χρώματα και ήχους. Τα μικρά μαγαζάκια που όλο και αραιώνουν είναι ξέχειλα από προϊόντα λευκοσιδηρου. Η ηδονική μυρωδιά του φρεσκοκομμένου καφέ ανακατεύεται με ευωδιές από ζαχαρωτά και στραγάλια πιπεράτα. Ο κόσμος άλλοτε βιαστικός προσπερνά ατάραχος άλλοτε χαλαρός απολαμβάνει τη βόλτα και τις αγορές του. Αφήνω τη θορυβώδη αγορά που δικαιώνει, όπως φαί-

νεται, καθημερινά τις προσδοκίες του θεού Ερμή - θα ξαναγυρίσω αργότερα για να αγοράσω στραγάλια και εκλεκτό καφέ - και αφήνω τον Λούις να οδηγήσει τα βήματά μου στις λαβυρινθώδεις μουσουλμανικές συνοικίες. Χτίστηκαν σύμφωνα με την παράδοση, τη θρησκεία, τις κοινωνικές, οικονομικές και βεβαίως τις οικογενειακές συνθήκες. Οι υψηλοί μαντρότοιχοι είναι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό των μουσουλμανικών σπιτιών. Έγιναν για να προστατεύονται οι γυναίκες από τα αδιάκριτα βλέμματα και να μπορούν να κυκλοφορούν χωρίς τη μαντίλα μέσα στην αυλή των σπιτιών τους. Στις περισσότερες συνοικίες τα πράγματα παραμένουν αναλλοίωτα. Το ελικοειδές καλντερίμι, τα σπίτια, τα καφενεία, οι μικρές πλατείες γύρω από έναν υπεραιωνόβιο πλάτανο, οι γειτονίτσες. Αναρωτιέμαι για πόσο ακόμα. Ήδη σε αρκετές συνοικίες τη θέση των παραδοσιακών σπιτιών έχουν καταλάβει άχαρες πολυκατοικίες-τέρατα που καταστρέφουν εκ των πραγμάτων όλη την περιοχή. "Αυτό που χάσαμε εμείς πριν από

Ο Μεχμέτ Σαντουλά, γλυκύτατος και φιλόξενος, έχει μόλις βγει από το περίπτερο του για λίγη κουβεντούλα.

τριάντα χρόνια, θα μου πει ο Θανάσης Γκαϊφύλλιας, αυτοί το χάνουν τώρα αλλά είναι αναπόφευκτο ειδικά όταν δεν υπάρχει η κατάλληλη παιδεία". Το νόημα της τελευταίας φράσης το κατάλαβα καλά, όταν συζήτησα μ' έναν ευγενέστατο μουσουλμάνο που διατηρούσε περίπτερο σε κάποια από τις τούρκικες συνοικίες. Ο **Μεχμέτ Σαντουλά** ζητά από την πολιτεία να κάνει το καλντερίμι δρόμο. Αγνωστί ότι το καλντερίμι είναι στοιχείο της πολιτιστικής του κληρονομιάς αλλά ακόμα κι αν κάποιος του το τονώσει ο Μεχμέτ θα συνεχίσει να

το αρνείται, γιατί το καλντερίμι αν δεν το προσέξεις καταστρέφεται. Και ο Μεχμέτ δεν είναι εκτός πραγματικότητας. Σκοντάφτει στις πέτρες που έχουν ξεφύγει από το χαλασμένο καλντερίμι, σκονιζεται, γειμίζουν λάσπες τα ρούχα του το χειμώνα κι επιπλέον η γειτονιά του δεν έχει καλή αποχέτευση. Δεν είναι άδικος λοιπόν που θέλει έργα υποδομής στη συνοικία του. Με κέρασε καραμέλες και μου δώρισε τους πνευματικούς λόγους του Αγιαπολλάχ Μορτεζά Μοταχάρι. Αγωνιούσε να με κάνει να πιστέψω πως οι σχέσεις χριστιανών και μουσουλμάνων είναι πολύ καλές, πως ο λαός ζει άνετα. "Η πόλη είναι ήσυχη, μου λέει. Πριν έρθει το Πανεπιστήμιο και η Σχολή Χωροφυλακής ζούσαμε βέβαια πιο άνετα, ήμασταν καλύτερα". Φαίνεται όμως πως αυτά που ανέτρεψαν την "ησυχία" τους οι μουσουλμάνοι έχουν αρχίσει να τα αποδέχονται. Εκείνους που δεν μπορούν να συνηθίσουν με τίποτε είναι τους Ποντίους. Αναρωτήθηκα: να είναι άραγε οι παλλινοστούντες ο καταλύτης που θα αλλάξει τον τρόπο του "σκέπτεσθαι" και του "ζην" των μουσουλμάνων, όπως ήταν για τους χριστιανούς δύο δεκαετίες πριν οι φοιτητές;

Γυρίζοντας στις μουσουλμανικές γειτονιές σκοντάφτα κάθε τόσο πάνω σε παιδάκια που παίζανε, κυνηγιόντουσαν, έκαναν ποδήλατο ή κάτι μαστόρευαν. Αγοράκια πάντα! Φατσούλες γλυκύτατες με εκπληκτικά μάτια, ο Σονέρ, ο Μεμέτ, ο Αχμέτ ... Με δυσκολία προσπαθούσα να συνεννοηθώ μαζί τους, καθώς κανένα τους δεν γνώριζε ελληνικά. Συζήτησα το θέμα με το δημοτικό σύμβουλο **Αλή Μέροτγλου**. "Εννοείται, άρχισε να μου λέει, πως τα παιδιά έως έξι ετών δεν γνωρίζουν ελληνικά,

διότι μέχρι αυτήν την ηλικία ζουν με τους γονείς τους στο σπίτι και δεν μιλούν ελληνικά. Τα μεγαλύτερα παιδιά όμως και γενικότερα ο αρσενικός πληθυσμός της πόλης γνωρίζουν καλά τα ελληνικά. Βέβαια το θέμα της παιδείας είναι πολύ σοβαρό, το πιο σοβαρό ίσως, και φαίνεται πως ο μουσουλμάνος έχει συνειδητοποιήσει πως η ζωή του θα γίνει καλύτερη μαθαίνοντας τη γλώσσα. Αυτή τη στιγμή φοιτούν 600-700 μουσουλμάνοι στα ελληνικά Πανεπιστήμια (έχουν ευνοηθεί με την ποσόστωση). Μειονοτικά δημοτικά σχολεία υπάρχουν και στην πόλη και στην επαρχία όμως το πρόβλημα είναι η παρεχόμενη παιδεία, κατά πόσο δηλαδή εκπληρώνει τους στόχους της, θα τονίσει ο Αλή, κι έτσι όπως είναι η κατάσταση δεν τους εκπληρώνει. Θα πρέπει το θέμα της παιδείας της μειονότητας να συζητηθεί από θεσμικούς κι άλλους φορείς από την αρχή με σοβαρότητα και υπευθυνότητα".

Ο περίπατος στις μουσουλμανικές συνοικίες δεν θα μπορούσε παρά να κλείσει γλυκά. Ο Λούις με οδήγησε στο κατάστημα του **Χασάν Μεχμέτ**. Ένα "σουτζούκ λουκούμ" ήταν επιβε-

βλημένο και μάλιστα την ώρα που φτιάχνεται. Ο Χασάν Μεχμέτ είναι ο μοναδικός εναπομείνας κατασκευαστής του γλυκίσματος που συνοδεύει τέλεια το αγριστό καφεδάκι. Ξαφνιάστηκα όταν μπαίνοντας στο εργαστήριο του Χασάν αντίκρισα καρύδια περασμένα σε κορδόνι να βαφτίζονται στο καζάνι με το μείγμα από γλυκόζη, άμυλο και ζάχαρη και κατόπιν να βγαίνουν σαν λαμπάδες μελωμένες. "Δεν υπάρχουν άλλοι παραδοσιακοί μαστόροι πια λέει ο Χασάν. Εμείς προμηθεύουμε όλη την Κομοτηνή, την Ξάνθη και την Αλεξανδρούπολη". Το μαγαζί του, που βρίσκεται απέναντι από το ναό του Ευαγγελισμού, το άνοιξε το 1970 αλλά με το σουτζούκ λουκούμ ασχολείται από το 1958. Του ευχήθηκα να είναι πάντα γλυκιά η ζωή του σαν τα λουκούμια του κι έφυγα τρέχοντας για να συναντήσω το Θανάση Γκαϊφύλλια που θα με συνόδευε στην Πανεπιστημιούπολη.

Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει την έντονη πνευματική ζωή της Κομοτηνής ούτε βέβαια την πολιτιστική. Μάρτυρες αδιάφραστοι είναι η πληθώρα των σωματείων και των συλλόγων,

Σαν μελωμένες λαμπάδες μοιάζουν τα "σουτζούκ λουκούμ" που φτιάχνει με μεράκι ο Χασάν Μεχμέτ.

Το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Ιδρύθηκε το 1973 και πρωτολειτούργησε το 1974.

των καλλιτεχνών, των διανοουμένων και του τύπου (ημερήσιες εφημερίδες: "Η Πατρίδα", "Ο Χρόνος", "Ελεύθερο Βήμα", "Παρατηρητής της Θράκης"). Κανείς επίσης δεν μπορεί να αμφισβητήσει το ρόλο της βιομηχανίας και της τεχνολογίας στην ανάπτυξη της περιοχής (η βιομηχανική εκμετάλλευση του κύριου αγροτικού προϊόντος της περιοχής που είναι τα τελευταία χρόνια το βαμβάκι και η λειτουργία μονάδας παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος από φυσικό αέριο συνιστούν σοβαρές επενδύσεις). Ωστόσο το ρόλο του καταλύτη σ' αυτό το "πέταγμα" της Ροδόπης, ουσιαστικά της Κομοτηνής, προς τα εμπρός, τον έπαιξε το Πανεπιστήμιο.

Η ίδρυση το 1973 του **Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης** που πρωτολειτούργησε το 1974 με τη Νομική Σχολή στην Κομοτηνή και το Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών στην Ξάνθη ήταν για την Κομοτηνή και τους κατοίκους της δώρο ζωής. Όλοι ανεξαιρέτως μιλούν για τη ζωή που προσδίδει στην πόλη η Πανεπιστημιακή Κοινότητα, μια Κοινότητα που αριθμεί 10.000 περίπου φοιτητές. "Η αναλογία νέων σε σχέση με τις υπόλοιπες ηλικίες κατά την ακαδημαϊκή χρονιά αυξάνεται θεαματικά κι αυτό είναι πολύ εννοϊκό για την Κομοτηνή καθώς είναι αυτό που δίνει τη ζωντάνια και το στίγμα της πόλης μας" θα πει ο Θ. Τσαούσης. Φθάνω με τον Θανάση Γκαϊφύλλια στην Πανεπιστημιούπολη που καταλαμβάνει 3.000 στρέμματα στο ΒΔ τμήμα της πόλης. Παλαιότερα οι φοιτητές που ήταν λιγότεροι βέβαια

συνωθούνταν σε διάφορα κτήρια της πόλης (η Πρυτανεία στεγαζόταν στην Τσανάκλειο Σχολή), σήμερα όμως είναι προνομιούχοι. Βλέποντας τα υπερσύγχρονα κτήρια, τις αίθουσες διδασκαλίας, το αμφιθέατρο, τις εστίες, το θαυμάσιο κτήριο της Πρυτανείας και κυρίως τις εγκαταστάσεις του Τμήματος Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού με το στάδιο, τα κλειστά γυμναστήρια και τα κολυμβητήρια "έπαθα", όπως λένε και τα νεαρά παιδιά. Σήμερα στην Κομοτηνή λειτουργούν εκτός από τη Νομική και το ΤΕΦΑΑ, το Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, το Τμήμα Φιλολογίας, το Τμήμα Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων και Ανάπτυξης, το Τμήμα Παρευξείνιων Πολιτισμών και Γλωσσών και το Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης. "Η παρουσία των πρώτων φοιτητών και γενικότερα η λειτουργία του Πανεπιστημίου το 1974 ήταν ένα σοκ για τους ντόπιους. Το ξεπέρασαν όμως", ακούω τον Θ. Γκαϊφύλλια που δεν μπορεί να κρύψει τον ενθουσιασμό του για το "ασύλληπτο", όπως το χαρακτηρίζει, έργο των εγκαταστάσεων. Η ευεργετική παρουσία των χιλιάδων φοιτητών είναι προφανής στην Κομοτηνή. Δεν είναι μόνον η ζωντάνια που αποτελεί πια το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της πόλης, είναι, κυρίως, η κοινωνική και πολιτισμική ώσμωση και ανάπτυξη που έχει επιτευχθεί εξ αιτίας της ύπαρξης της Πανεπιστημιακής Κοινότητας. Βεβαίως η φυσιογνωμία της πόλης έχει αλλάξει αλλά αυτό ούτως ή άλλως θα γινόταν.

Το Πανεπιστήμιο Θράκης φέρει τιμητικά το

όνομα του μεγαλύτερου ατομικού φιλοσόφου και μαθηματικού της αρχαιότητας, του **Δημόκριτου**. Στις εκδηλώσεις των φετινών "Ελευθερίων Θράκης" ο εξαιρετικά ευαίσθητοποιημένος σε θέματα παιδείας και πολιτισμού δήμαρχος Τ. Βαβατσικλής ενέταξε και τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του παμμεγίστου μαθηματικού των νεοτέρων χρόνων, του δάσκαλου του Αϊνστάιν, **Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή**. Τον ανδριάντα φιλοτέχνησε ο γλύπτης Γ. Μπάρδης. "Ως νεοθρακιώτες πρέπει να είμαστε υπερήφανοι για τη θρακική και ελληνική διάσταση του Καραθεοδωρή, θα πει σε κάποιο σημείο του λόγου του ο Τ. Βαβατσικλής και υποσχέθηκε πως εκτός από τον ανδριάντα που κοσμεί την κεντρική πλατεία της Κομοτηνής κι έγινε και με τη χορηγία του παραρτήματος της Ελληνικής Μαθηματικής Εταιρείας στην Κομοτηνή κατόπιν πρότασης του προέδρου Αθ. Λιπορδέζη, σύντομα θα δημιουργηθεί Δημοτικό Επιστημονικό Μουσείο αφιερωμένο στο σοφό επιστήμονα, τον αξεπέραστο δάσκαλο και Έλληνα, στον οποίο, όπως και ο Αϊνστάιν είχε πει, "η σοφία του αιώνα μας χρωστά τα πάντα". Φεύγοντας από την Κομοτηνή αναρωτιόμουν: κι εγώ, τι χρωστώ σε όλους όσοι συνέβαλαν να γνωρίσω μια πόλη που στην πραγματικότητα είναι πολλές, όσες οι εθνότητες και οι θρησκείες της, που είναι και πόλη και χωριό μαζί και χθες και σήμερα και αύριο, που είναι ζωντανή και φιλική, φιλόξενη και γοητευτική σε κάποιες κρυφές γωνιές της και προπαντός αγαπησιάρικη; Σίγουρα πάρα πολλά. Φαντάζομαι πως ακόμα κι ένα θερμότατο ευχαριστώ είναι λίγο, αλλά δεν μπορώ να κάνω κάτι άλλο από τις σελίδες ενός περιοδικού ...

Βαθιά ευγνωμοσύνη χρωστώ στο δήμαρχο Κομοτηνής **Τάσο Βαβατσικλή** για τη φιλοξενία που μας προσέφερε, καθώς και στους δημοτικούς συμβούλους του. Στον πρώην Πρόεδρο του Δημοκριτίου Πανεπιστημίου Θράκης και νυν Πρόεδρο του Τμήματος Επικοινωνίας και Μ.Μ.Ε του Πανεπιστημίου Αθηνών καθηγητή **Γιάννη Πανούση** για τις σημαντικές υποδείξεις του στην αναζήτηση των κατάλληλων προσώπων και φορέων. Στον τραγουδοποιό **Θανάση Γκαϊφύλλια**, στο διευθυντή της Δημόσιας Επιχείρησης Ύδρευσης και Ανάπτυξης Κομοτηνής **Θανάση Τσαούση**, στο δημοτικό

Ο Δήμαρχος Κομοτηνής κος Τ. Βαβατσικλής

σύμβουλο **Αλή Μέρτογλου**, στον Μεξικάνο ρεπόρτερ της εφημερίδας "Ο ΧΡΟΝΟΣ", **Λούις Γκόμεζμπεκ** και σε όλους τους απλούς πολίτες της πλειονότητας και της μειονότητας, με τους οποίους μοιράστηκα τις πολύ όμορφες στιγμές που έζησα στην Κομοτηνή.

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Η Κομοτηνή απέχει από την Αθήνα 780 χλμ. και από τη Θεσσαλονίκη περίπου 270 χλμ. Μπορεί κανείς να φθάσει οδικώς (οκτώ ώρες από Αθήνα, δύομιση με τρεις από Θεσσαλονίκη), σιδηροδρομικώς και αεροπορικώς (καθημερινά με Ολυμπιακή και με AEGEAN). Το αεροδρόμιο Δημόκριτος της Αλεξανδρούπολης απέχει 68 χλμ. (30 λεπτά της ώρας) από την Κομοτηνή. Η Κομοτηνή επίσης συνδέεται ακτοπλοϊκώς μέσω Αλεξανδρούπολης και Καβάλας με αρκετά νησιά του Αιγαίου και με ανταπόκριση με όλα τα νησιά της Ελλάδας.

ΚΤΕΛ Κομοτηνής: 25310 / 22910.

ΟΣΕ Κομοτηνής: 25310 / 22650.

Ολυμπιακή Κομοτηνής: 25310 / 36900.

Λιμεναρχείο: 25510 / 26465,

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

-Λιάπη Αντώνη, "Η Κομοτηνή και η περιφέρειά της. Ιστορική-περιγηγική-αρχαιολογική σκιαγραφία", Έκδοση Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής, Κομοτηνή 1996.

-Μπακιτζής Χ. - Δ. Τριανταφύλλου, "Θράκη", Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ.

-Σιγούρου Ιω., "Νομός Ροδόπης. Ιστορία-Αρχαιολογία-Γεωγραφία-Ανθρωπογεωγραφία-Πολιτισμός", Κομοτηνή 1997.